

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ TARTIŞMALARI ÜZERİNE SOHBET

Efruz Kaya, Esra Aşan, Feride Eralp, Nükhet Sirman

İstanbul, Ankara / Eylül 2020

2020 yılının Covid-19 pandemi koşullarında geçen yaz ayları, aynı zamanda İstanbul Sözleşmesi'nin tartışılmaya açıldığı bir dönem oldu. İmzacı ülkelere, kadına yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesine dair geniş yükümlülükler getiren bu uluslararası sözleşmeden Türkiye'nin çekilip çekilmeyeceği, nasıl çekilebileceği resmi yetkililer tarafından ele alındı. Türkiye'nin ilk imzacı ülke olmakla övündüğü İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme noktasına gelişini, bu gündem etrafında şekillenen tartışmaları, feminist ve LGBTİ+ hareketlerinin örgütlenme stratejilerini dergimizin yayın danışma kurulu üyesi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden emekli öğretim üyesi Nükhet Sirman, feminist aktivist Feride Eralp ve Pembe Hayat LGBTİ+ Dayanışma Derneği'nden Efruz Kaya ile birlikte değerlendirdik.

A Conversation on the Istanbul Convention

Although Covid-19 measures marked our everyday lives during the 2020 Summer, discussions on Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention marked the agendas of the feminist and LGBTİ+ movements in Turkey. Government representatives and some ruling party members dwelled on different options, including making reservations to and withdrawing from the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, known as the Istanbul Convention. The Government of Turkey, up until very recently, used to be proud of being the first signatory to this Convention, which is a very critical international legal instrument that frames state obligations and responsibilities; however, as of 2020, Turkey is currently on the verge of complete withdrawal. With the participation of Nükhet Sirman, professor of anthropology at Bogazici University and a member of our advisory board, feminist activist Feride Eralp and Efruz Kaya, a member of Pembe Hayat LGBTİ+ Solidarity Association, we organized a round table discussion session on the publicly circulating discourses against Istanbul Convention and feminist and LGBTİ+ movements' take on these discourses and their strategies in defense of the Convention.

Esra Aşan: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile/Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin Avrupa Konseyi dönem başkanlığı yaptığı 2011 yılında Meclis'te oybirliğiyle kabul edildi ve 2014 yılında yürürlüğe girdi. Öncelikle bu sözleşmeyle birlikte 2014 yılından bugüne kadına yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesi konusunda hukuki alanda ve toplumsal alanda Türkiye'de nelerin değiştiğini konuşarak başlayabiliriz.

Feride Eralp: İstanbul Sözleşmesi'nin hukuki alandaki ilk etkisi 2012 yılında 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un kabul edilmesi oldu. Bu kanunun yapılmasıyla İstanbul Sözleşmesi'nin kabul edilmesi arasında doğrudan bir bağlantı var. Sözleşmenin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak bütüncül politikaları uygulama kısmını kapsamasa da kanunun şiddetten korumaya dair hükümleri İstanbul Sözleşmesi ile uyumlu. Bunun dışında şu örnekleri verebilirim: Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi 2015 tarihli bir belge. Sözleşme yürürlüğe girdikten bir yıl sonra YÖK bu belgeyi oluşturarak üniversitelere yolluyor. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) benzer şekilde Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi'ni (ETCEP) uyguluyor. ETCEP uygulaması 2014 yılında, yani sözleşmenin yürürlüğe girdiği sene başlıyor. Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını toplumun her düzeyinde yerleştirmek amacıyla yola çıkılıyor ya da en azından böyle ifade ediliyor. Ancak ETCEP, 2019 yılında iptal edildi, aynı şekilde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi de geri çekildi. MEB, toplumsal cinsiyet eşitliği dersini müfredata ekliyor, sonrasında tepki alıyor ve bunun üzerine dersi iptal ediyor. Eğitim sadece bir alan. Devlet, kısa süreliğine de olsa toplumsal alanda, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını ve eşitlik düşüncesini yerleştirme niyeti sergiliyor. Bu durum, sözleşmeyle uyumlu. Sözleşme, eğitimden istihdama tüm alanlarda kamu kurumları ve özel kurumlarda kadın örgütleriyle işbirliği içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikalar üretmeyi ve şiddetin ancak bu şekilde önlenebileceğini savunuyor. 2014-2015 yıllarında devletin buna uygun politikalar geliştirdiğini görüyoruz. Ancak 2016'dan bu yana ve özellikle de son iki yılda bunların bir kısmı tersine çevrildi.

Ama Konda'nın anketinin¹ de gösterdiği gibi sözleşmenin imzalandığı ve yürürlüğe girdiği dönemden itibaren, hatta öncesinde, sözleşmenin ruhunu ve toplumsal cinsiyet eşitliğini önceleyen adımlar atıldıkça toplumda en azından algı düzeyinde bunun karşılığının oluşmaya başladığını görüyoruz.

Nükhet Sirman: Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik 1995 Pekin Deklarasyonu² ile başlıyor ve İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanıp 6284 sayılı Kanun'un çıkmasına kadar geliyor. Önce 2002'de Medeni Kanun'da değişiklikler yapıldı. Daha sonra 2005'te Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerin en önemli yanı kadına yönelik şiddetin kişiye yönelik suç olarak kabul edilmesiydi. Bunun öncesinde topluma yönelik suç olarak kabul edilirken bu değişikliklerle kişiye yönelik bir suç olarak kabul edilmeye başlanıyor. Bunun ardından Anayasa'nın 10. maddesinde değişiklik yapılıyor. Buna göre, kadın ve erkek eşit haklara sahiptir ve devlet bu eşitliğin hayata geçmesini sağlamakla yükümlüdür. 2010 yılında bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı yasaya geçiriliyor.

İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla LGBTİ+'ların haklarıyla ilgili uygulamada değişiklikler oldu mu?

Efruz Kaya: Sözleşmeyle beraber toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını daha çok duymaya başladık. Benim kişisel gözlemim sözleşmeyle birlikte akademi içinde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine daha fazla çalışmanın yapılmasıydı. LGBTİ+'lar açısından sözleşme oldukça önemli. Birçok trans, lezbiyen, biseksüel kadın ve eşcinsel erkekler sözleşme sayesinde koruma elde etti. Daha önce kadına yönelik şiddet meselesine ev içi ve aile içi bir mesele olarak ve heteronormatif bir zihniyetle yaklaşıldığından dolayı lezbiyen partnerlerin birbirine uyguladığı şiddet görünmez kalıyordu. Kadından gelen bireysel bir şiddet vakası olarak görülüyordu ama bu şiddet, hem flört şiddeti hem de partner şiddetidir. Sözleşmeyle birlikte ev ve aile meselesine farklı bir yaklaşım getirildiği için koruma kararı çıkaran kadınlar oldu. Aynı şekilde trans kadınların partnerlerinden gördüğü şiddet de tanınmıyordu. Bu sözleşmeyle birlikte bu alan da daha fazla tanınır hale geldi. Eşcinsel erkeklerin yaşadığı ev içi şiddet meselesine de bu sözleşme üzerinden koruma sağlandı. Uygulamada birçok problem var. Sözleşmenin kaldırılması tartışmalarının aksine sözleşmeye daha fazla işlerlik kazandırılması gerekiyor.

Türkiye'nin ilk imzacısı olmakla övündüğü bu sözleşmeye dair aradan on yıl geçtikten sonra çeşitli itirazlar yükseliyor, Türkiye'nin sözleşmeden çekilmesi talep ediliyor. Son yıllarda nafaka, velayet konularında mağduriyet yaşadıklarını belirten erkekler, kadın haklarının kendilerini mağdur ettiğini söylüyor. "Nafaka mağdurları", "genç evlilik mağdurları" gibi gruplar oluşuyor ve kadın haklarını koruyan kanunların kendilerinin haklarını kısıtladığını dillendiriyorlar. İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin itirazlar da dini çevreler, tarikat grupları tarafından, muhafazakâr çevreler ve kimi milliyetçi çevreler tarafından son birkaç senedir dile getiriliyordu.

Covid-19 salgınıyla birlikte tüm dünyanın küresel bir şok yaşadığı bu dönemde İstanbul Sözleşmesi yeniden gündeme geldi ve hükümet kanadından da sözleşmeye dair itirazların dikkate alındığına, gereken düzenlemeler yapılacağına dair açıklamalar yapıldı. Salgının oluşturduğu şok atmosferinde, iktidarın istediği infaz yasası düzenlemesi, çoklu baro sistemine geçiş, Ayasofya ve Kariye müzelerinin camiye çevrilmesi gibi pek çok değişiklik yapıldı. Sıra İstanbul Sözleşmesi'ne geldi.

Bugün sözleşme etrafında şekillenen bu tartışmaları nasıl değerlendirebiliriz? Son on yılda Türkiye'de siyasi, toplumsal alanda, uluslararası ilişkilerde neler değişti de bugün hukuki kazanımlarda geri adım atacak bir noktadayız?

Feride Eralp: Haklarımıza saldırılar meselesi üzerinden AKP'ye baktığımızda hiçbir zaman doğrusal bir ilerleyiş olmadığını görmek gerekiyor. Bir döneme kadar iyiydi, sonra kötüye

gitmeye başladı gibi bir doğrultuda anlayamayız. İstanbul Sözleşmesi imzalanırken aynı sene Kadın Bakanlığı, Aile Bakanlığı'na dönüştürüldü. MEB, ETCEP projesini başlatırken, yani eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini gündeme getirirken, o dönem başbakan olan Erdoğan “Kadın ve erkek eşit değildir” diyordu. İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanmasına giden AİHM'nin Nahide Opuz kararı sonrasında Türkiye, Avrupa'ya karşı imajını düzeltmeye çalışırken aynı zamanda iç kamuoyuna “Kadınlar üç çocuk doğursun” deniyordu. Sosyal Sağlık ve Genel Sağlık Sigortası da bu dönemde değişti, sosyal güvenlik bile denemeyecek bir sistem oluşturuldu ve kadınlar yoksulluk ve güvencesizlik koşullarında aileye çok daha fazla bağımlı hale getirildi. Bütün bunlar eşzamanlı olarak gerçekleşen şeyler, birbirinden farklı zamanlarda gerçekleşen olaylar değil. Son on yılda tüm bu gelişmeler bir arada yaşandı.

2011 yılında bakanlığın adının değişmesini kritik önemde görüyorum. Ailenin belli bir politikanın temeline nasıl yerleştirildiğine dair bizlere çok önemli bir şey söylüyor. O yıllarda da kadın hakları lehine ve aleyhine atılan adımlar bir arada olsa bile, çeşitli zorunluluklar ve dengeler hâlâ iş görüyordu. Bugün ise siyasi iktidar açısından bu denge, ya da adı her neyse, tamamen kaymış durumda. Avrupa'ya iyi görünme zorunluluğu ya da ihtiyacı pek geçerli değilken iç politikada iktidarı korumak için belli kesimlerle ittifak yapma zorunluluğu ağır basıyor. Bu belli kesimlerle –yani tarikatlarla, cemaatlerle ya da erkek ayrıcalığı için lobcilik yapan çeşitli gruplarla– ittifak yaparken bir yandan da AKP içindeki kadınlar seslerini daha fazla çıkarmaya, ‘içeride’ olan kimi itirazları daha görünür kılmaya başladı. Yani pek çok şey bir arada ilerliyor diye düşünüyorum. Ama temelde, iç politikada tarikatların, erkek mağduriyeti üzerinden hareket eden grupların baskın hale geldiğini ve hem ideolojik olarak iktidarın onların söylemine yaklaştığını, kimi zaman denk düştüğünü, hem de iktidara tehdit ve şantajla iş yaptırabilme gücü elde etmiş olduklarını görüyorum.

Nükhet Sirman: İktidara şantaj yapan grupların bir şekilde kesiştiklerini düşünüyorum. Örneğin, cezaevindeki tecavüzcülerin, tecavüz ettikleri kişi ile evlendiğinde affedilmesini savunan gruplar ile sesi çok çıkan çeşitli tarikat çevreleri birbirleriyle kolay eklemelendiler. Feministlerin de sesi çok çıkıyor. Bunun yanında bir de sesi çıkmayan gruplar var. İktidarın sesi çıkmayanları duyma ve onların ne düşündüğünü anlama kapasiteleri var. İstatistik yöntemleri, sürekli araştırmalar yaptırılmaları sayesinde iktidar sesi çıkmayan kesimlerin de sesini duyabiliyor. Sesi çıkmayan kesimlerin kadına yönelik şiddet konusunda ciddi bir mağduriyet yaşadıklarını ve buna tahammül etmek istemediklerini görüyoruz. AKP'nin de kendi içinde kamuoyuna yansıtmadığı sürekli bir anket sistemiyle çalıştığı biliniyor. Ancak kadınların parti yöneticilerinden farklı düşündüklerini gösteren başka çalışmalar da var. Bu yılın temmuz ayında yapılan anketler kadınların AKP'den uzaklaştığını gösteriyor.³ Bu uzaklaşmanın sebebi tam belli değil. Ancak özellikle 50 yaş altı kadınların yarısından fazlası hayatından memnun olmadığını beyan etmiş. AKP'ye yakın kadınların kadına yönelik şiddet konusunda duyarlı olduğu da biliniyor. KADEM'in 2017 yılında hazırladığı Grevio gölge

raporunda kadına yönelik şiddetin durdurulmasının önemini altı çiziliyor ve İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanmasının bu açıdan önemli bir araç olduğu vurgulanıyor. Havle Kadın Derneği'nin 2019-2020 tarihlerinde yaptığı erken yaşta evlilik araştırması katılımcıların %90 üzerinde erken evliliğe karşı olduklarını ortaya koymakta. Geçenlerde dernekten Rümeyza Çamdereli, AKP tabanının iktidarla İstanbul Sözleşmesi konusunda aynı fikirde olmadığını söylüyordu.⁴ Başka araştırmalar da kadınların şiddet konusunda daha ciddi açıklamalar yapan başka partilere yöneldiklerini gösteriyor.⁵

AKP çok ilginç bir sistem. Bir milletvekili “Kadını AKP keşfetti” diye övünürken diğer yandan AKP, kadınları kısıtlayan pek çok politikanın da geldiği yer oluyor. Düz bir çizgide ilerlenmediği gibi tamamen blok halinde de iş yapılmıyor. AKP, sesi çıkmayan kesimlerin ciddi oy potansiyeli taşıdığını görüyor. Sesi çok çıkıp AKP'ye şantaj yapan kesimlerle sesi çıkmayan, şiddet politikalarına tahammül etmek istemeyen kesimler arasında denge politikası izlediklerini düşünüyorum.

Efruz Kaya: 2002 yılında AKP iktidara ilk geldiği dönemde Tayyip Erdoğan'a eşcinsel haklarıyla ilgili bir soru sorulmuştu. O da “Tabii ki eşcinsel vatandaşlarımızın haklarını korumalıyız” şeklinde bir yanıt vermişti. Bugün geldiğimiz noktada eşcinsellik hastalık, sapkınlık denerek hedef gösterilen, nefret üretilen bir kimlik haline geldi. İktidara geldikleri ilk dönemde hem bazı liberal çevrelerin desteğine hem de farklı olduklarını göstermeye ihtiyaçları vardı. Bunu yapabilecek ittifaklara ihtiyaç duyuyor ve daha özgürlükçü görünmeye çalışıyorlardı. Her ilerleyen krizle, ekonomik krizlerle, dış politikadaki krizlerle, devlet içindeki iktidar krizleriyle birlikte giderek daha da totaliterleşmeye başladılar. Parti içinde liberallerin ihraç edilmesi, tekleşme, muhalif sağ kanatların AKP içinde eritilmesi ve tek bir kanadın alternatifsiz hale gelmesiyle birlikte durum giderek ciddileşti. Pek çok insanın gözünde AKP ve devlet aynı noktaya geldi. Bir siyasi parti devletin kendisi olmaya başladıkça kendi kadını, kendi ailesini yaratmaya başladı. “Kadını AKP keşfetti” sözünü bu yeni kadınlık üzerinden yorumluyorum. Kadının nasıl olması gerektiği yeniden tanımlanıyor, önümüze bir aile modeli konuluyor. Bir ailenin kaç çocuğu olmalı, nasıl yaşamalı, nasıl beslenmeli... Bunların hepsi önümüze getiriliyor.

İstanbul Sözleşmesi yürürlüğe girdiğinden beri bundan pek çok trans ve lezbiyen kadının da faydalandığını söylemiştim. Diğer yandan son Onur Yürüyüşü 2014 yılında gerçekleşti ve 2015 yılından beri bu yürüyüşler yasaklandı. Ankara başta olmak üzere pek çok ilde tüm LGBTİ+ etkinlikleri yasaklanıyor; film festivalleri, film gösterimleri düzenlenemiyor. Çeşitli ülkelerin konsolosluklarında gösterilecek LGBTİ+ temalı filmler dahi bürokratik ilişkiler kullanılarak iptal ettirildi; konsolosluklarda gösterilecek filmler bile gösterilemedi. Bu durumun militarist politikalarla alakalı olduğunu düşünüyorum. Senelerdir bu ülke içinde süren bir savaş var. Sonra Suriye'de hemen yanı başımızda süren bir savaş var ve 2010 yılından beri göç, göçmen

krizinden bahsediliyor. Suriye'deki savaşın doğrudan içine girilmesiyle birlikte militarizm fazlaca körüklendi. Militarizm erkekliği, ataerkiyi yücelten, güçlendiren ve toplumu tektipleştiren bir ideoloji. Tüm savaş politikalarının, militarizmin ilk olarak kadınları, LGBTİ+'ları, erkek olmayanları hedef haline getirdiğini, güçsüzleştirdiğini biliyoruz. AKP'nin devletleşmesi, iktidarını güçlendirmesi, kendi ailesini ve kadını yaratmak istemesi aynı zamanda militarizm ve savaşın giderek şiddetlenmiş olması gibi sebeplerin iç içe geçmesiyle İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmeyi tartışma noktasına gelmiş olduk. Önceden Avrupa'ya daha şirin görünme gayeleri vardı ama şimdi Avrupa'yı göçmenlerle tehdit eder bir pozisyonda bulunuyor ve bu gücü Avrupa'ya karşı bir şantaj konusu olarak kullanıyorlar. AKP'nin bir düşman yaratma ve o düşman etrafında geniş kitleleri örgütleme çabası da var. Gelenek, görenekler, din gibi birtakım şeyler her zaman çok sattığı için bunları popülist söylem olarak da ürettiklerini düşünüyorum.

Feride Eralp: Efruz'un söylediklerine şunu ekleyebilirim: AKP'nin son on yılda daha sağcı ve muhafazakâr bir söylemi bangır bangır kurabiliyor ve bu yönde politika yapabiliyor olmasının bir sebebi de bunun küresel olarak da egemen siyaset yapma biçimi haline gelmesi. Avrupa'da da durum böyle olmaya başladı. 2000'li yılların başındaki liberal bir hak söylemi, insan hakları, kadın ve LGBTİ+ hakları çerçevesinden dünyaya bu hakları -ya da en azından bu dili-pazarlayan AB'nin de uzaklaşmasının bu durumda etkisi olduğu düşünüyorum. Efruz'un hatırlattığı gibi Tayyip Erdoğan bir zamanlar "Eşcinsel vatandaşlarımız da vardır" diyordu; şimdi ise eşcinselliğin sapkınlık, günah hatta koronavirüsünün sebebi olduğu noktasına geldik. Bu noktaya gelmemizde bunun küresel bir ortaklık olması da etkili. Avustralya'daki papazın da benzer bir dille konuşması, Polonya'daki kilise gruplarının da aynı şeyleri söylemesi, ABD, Rusya başkanlarının da bu şekilde konuşması, yani kısacası egemen siyaset yapma biçimi bu oldukça toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı çıkmak geçer akçe haline geliyor. AKP'nin önünde toplumsal muhalefet dışında hiçbir engel kalmamış oluyor. Diğer yandan özellikle son beş yılda çıkmaza sokulmuş bir toplumsal muhalefet var Türkiye'de.

İstanbul Sözleşmesi'ne karşı geliştirilen argümanların merkezinde toplumsal cinsiyet kavramına yönelik itirazlar yer alıyor. Toplumsal cinsiyet kavramı üzerine konuşmaya devam edebiliriz. Nedir toplumsal cinsiyet? Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak kurulduğunu işaret ediyordu. İkinci dalga kadın hareketi, sistemin talep ettiği kadınlık rollerinin değiştirilip dönüştürülmesi üzerine önemli tartışmalar açtı, mücadeleler yürüttü. Bu sayede toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet eşitliği kanunlarda, uluslararası sözleşmeler ve metinlerde yer aldı. LGBTİ+ hareketleriyle beraber toplumsal cinsiyet meselesine yaklaşımların çoğulculuğunu, tartışmaların zenginleştiğini görüyoruz. Toplumsal cinsiyetin farklı tarihsel dönemlerde ve bağlamlarda kavramsallaştırılması nasıl gelişti?

Nükhet Sirman: Takip edebildiğim kadarıyla bu kavram ilk kez 1955 yılında John Money tarafından kullanıldı. John Money bir seksolog. Toplumda insanların seksini nasıl yaşadığına dair çok ciddi bir merak var. John Money biyolojik cinsiyetleri kadın ya da erkek olarak tanımlanamayacak ancak belirli bir cinsel kimliğe de sahip insanları interseksüel olarak adlandırıyor ve onların davranışlarını araştırıyor. İnterseksüelliği biyolojik bir kimlik olarak kullanıyor. İnterseksüellik biyolojik olarak bir belirginlik taşımadığı için bu kimliğin davranışsal farklılıklarını tartışıyor. Bu tartışmayı kurarken de biyolojik cinsiyet ile toplumsal rol ayrımını ortaya koyuyor. O dönem sosyolojide kullanılan kavram, toplumsal rol kavramı. Money, interseksüellerin toplumda oluşturdukları rollerin belirli bir cinsiyete uygun olup olmayacağını görmek için toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyeti birbirinden ayırt etmeye başlıyor, böylece biyolojik veri ile toplumsal davranış arasındaki farkı görmek istiyor. Bu kavramı Avrupalılar çok beğeniyor. 1970'lerden 1990'lara kadar, yirmi yıl boyunca bu kavram çok ciddi bir şekilde kullanılıyor. Birçok soru sormanın, araştırma yapmanın olanağını açıyor. Biyolojimiz ile açıklanamayacak pek çok şey var: Mesela, kadınların ikincil olmasının biyolojiden kaynaklanması şart değildir. Kadınların doğurgan olması onların tarlada çalışmalarını engellemiyor; elektronik fabrikalarında on iki saat ayakta durarak küçük devrelerin içine parça yerleştirecek dayanıklılık ve beceriye sahipler. Ancak kadınların yaptıkları işleri ve bu becerilerini küçümsemek için bu tarz becerilerin kadınların doğasında olduğu iddia edilmeye başlandı. Halbuki doğaları nedeniyle değil, kadınlar böyle eğitildikleri ve yönlendirildikleri için, böyle davranmak zorunda kaldıkları için bu işleri becerabiliyorlar. Toplumsal cinsiyet işte bize bunu söylüyor.

Toplumsal cinsiyet kavramı ile bütün bu alan açılırken diğer yandan başka sorunlar da gündeme geldi. 1990'ların başlarında bazı feministler, 1960'lardan o döneme kadarki feminizmi sorgulamaya başladılar ve bu kavramın insanı bir "askı" modeline göre tanımladığını söylemeye başladılar. Yani şöyle düşünebilirsiniz: Bir askı var, sen o askıya bir elbise giydiriyorsun ve o elbise askının biçimini alıyor. Toplumsal cinsiyet yaklaşımı böyle olmamalı dediler. Judith Butler ise çok daha ciddi bir eleştiri getirdi: Eğer toplumsal cinsiyet toplumsal normların oluşturduğu bir matrise göre sürekli olarak yeniden kuruluyor ve birikiyorsa, o halde senin biyolojin de psikolojin de toplumsal kimliğin de *aynı* anda kuruluyor demektir. Dolayısıyla, bunları birbirinden bu kadar ayıramayız. Bu sebeple Butler'ın "*bodies that matter*"⁶ diyerek, bedene yani materyal/maddi olana vurgu yaparak söylediği şey aslında toplumsal cinsiyetin bir materyaliteye yani maddiyata yol açtığı. Toplumsal cinsiyeti ele alırken maddeyi bir yanda, davranışı başka bir yanda göremeyiz. Maddeyle davranış arasında çok ciddi bir etkileşim var.

İşin ilginç, toplumsal cinsiyet meselesini sorgulayan anti-feministlerin de ortaya çıkması. İlk olarak Amerika'da "*backlash*" diye adlandırılan (feminizme yönelik karşı tepki) karşı çıkışla beraber gündeme geldi. Bu hareketin öncülerinden Phyllis Schlafly'nin ilk ortaya çıktığı

zamanı gayet iyi hatırlıyorum. Feministlerin biyolojik cinsiyeti yok etmek istediğini, oysa biyolojik cinsiyetin çok önemli olduğunu söylüyordu. Phyllis Schlafly diyor ki, kadınlık kıymetli bir şeydir, kadınlar toplum içinde çok önemli işler yaparlar ve onlar kıymetlidir. Eğer siz erkekle kadını aynılaştırırsanız bu kıymet, bu değer ortadan kalkar. Kadınlar erkeklerden şahane (kendisi “*deliciously*” kelimesini kullanır) bir şekilde farklıdır. Dolayısıyla burada aslında övdüğü şey biyolojiden ziyade toplumsal rol. Halbuki Türkiye'deki karşı çıkışlarda, biyolojik cinsiyetin övülmesinin nedeni biyolojik cinsiyetin yaradılış ile ilgili olarak ele alınması. Yaradan eğer iki ayrı cins yaratmışsa, o zaman o iki ayrı cinsi temel alacağız demeye getiriyorlar. Bu sebeple toplumsal cinsiyeti değil biyolojik cinsiyeti verili almak istiyorlar. Biyolojik cinsiyeti temel aldıklarını nereden biliyoruz? Feministlere karşı çıkarken, feministlerin erkekleri hadım etmek istediklerini söylüyorlar. Toplumsal cinsiyet demek, biyolojik cinsiyeti yok saymak ve istediğin gibi bir cinsiyet yaratabilmek demektir diyorlar. Feministlerin cinsiyeti nötr hale getirmek istediklerini, ne erkek ne de kadın kalmasını istediklerini iddia ediyorlar.

Bu iddialara feminist bir perspektiften bakmamız lazım. Erkeğin hadım edilmesiyle kastedilen, feministlerin ataerkiye karşı çıkmaları. Ataerki dediğimiz zamansa altında aile, millet, gelenek yatıyor. Aslında ne diyor bu adamlar? Kadınlar istediklerini yapmasınlar, benim istediğimi yapsınlar. Bütün bunların dibinde yatan şey bu; kadınlar başkaları için yaşasınlar, erkeklerle eşit olmasınlar.

Efruz Kaya: Toplumsal cinsiyet kavramı, ikinci dalga feminizmle birlikte daha da tartışılır bir hale geldi ve biyolojik cinsiyet meselesi de tartışılır oldu. Şu an geldiğimiz noktada meselenin iyice performansla alakalı olduğu ortaya çıktı ve tartışmalar cinsiyet dediğimiz şeyin kendisinin inşa edilmiş, kurulmuş kimlikler olduğu üzerinde yoğunlaştı. “Kadın doğulmaz, kadın olunur” meselesi de aslında böyle bir şey. Toplumsal cinsiyet şu an halihazırdaki normlar silsilesinin, içinde yaşadığımız düzenin ve sistemin omurgasını oluşturuyor. İçine doğduğumuz toplumda bize ilk öğretilen de cinsiyet rolleri. Bunun aksini düşünmüyoruz. Kadınların gözü yaşlı olur, kadınlar çiçektir, narindir, çok mantıklı düşünemezler, hep duyguları daha ön plandadır. Ama erkekler mantıkla hareket ederler ve duygusuzdurlar... Oysa toplumsal cinsiyet tartışmalarıyla karşılaşınca görüyoruz ki, bunlar böyle olmak zorunda değil. Toplumsal cinsiyet çalışmalarına dair duyduğum heyecanın en önemli sebebi işte bu, çok kafa açıcı olması. Ne açıdan kafa açıcı? Doğduğun andan itibaren sana öğretilen şeylerin, aslında öyle olmayabileceği üzerine kafa yoruyorsun. Bir yandan da başka konulardaki bildiklerini de sorgulamaya başlıyorsun ve sonunda bütün sistem üzerine düşünmeye başlıyorsun.

Günümüzde feministlerin ve LGBTİ+ hareketinin sesi çok çıkıyor. Türkiye de dahil olmak üzere birçok yerde hak kazanımları elde edildi. Her ne kadar karanlık bir tablo var gibi görünse de birçok açıdan artık çok daha örgütlü ve güçlüyüz. Bu hareketlerin de güçlenmesiyle birlikte

yeniden bir pazarlık masasına oturma meselesi ortaya çıktı. Toplumsal cinsiyetin bir yandan da toplumsal bir pazarlık meselesi olduğunu düşünüyorum. İktidar bir dönem kadınlara “Sana sunulana tamah edeceksin, oy kullanmayacaksın, evde çocuğuna bakacaksın; karşılığında ben de sana bakacağım, güvenliğini sağlayacağım” diyor. İki taraf da bunu kabul ediyor. Ancak daha sonra kadınlar “Hayır” diyor, “ben de bu iktidarda söz sahibi olmak istiyorum çünkü bu benim için yeterli değil; bu pazarlık masası bir daha kurulacak ve ben oy kullanacağım” diyor. Kadınlar seçme ve seçilme hakkı için böyle mücadele ediyor, kazanıyor, güçleniyorlar. Her defasında pazarlık masası tekrar kurulmuş oluyor. Bizim örgütlenmemiz güçlendikçe, gücümüz arttıkça bu pazarlık giderek boyut değiştiriyor. Bu pazarlıklarda iktidar da tabii ki her şeyden feragat etmiyor, birtakım güçlerini elinde tutmak istiyor.

Toplumsal cinsiyet tartışmaları birçok şeyi sorgulattı; birçok cephede bizim elimizi güçlendiren ve mücadeleyi güçlendiren bir şey haline gelmiş oldu. Bu yüzden de iktidar bu kavramın üstüne yüklenmeye başladı. Elimizdeki bilgi çok önemli bir iktidar aracı. Biliyorsunuz ki iktidar, bilgiyi manipüle etmeyi sever, elinde tutmayı sever, arşivlemeyi sever ve bilgi aslında en önemli silahlardan biridir. Mesela bize kadınların erkeklerden daha güçsüz olduğu çünkü kadınların regl olduğu, doğum yaptığı, bu sebeple çalışamayacakları öğretiliyor. Bize ayrıca kadınların XX kromozomuna, erkeklerin ise XY kromozomuna sahip olduğu öğretiliyor. Halbuki biz bugün biliyoruz ki her kadın XX kromozomuna, her erkek de XY kromozomuna sahip değil. Hem trans kadın ve erkeklerden hem de natranslardan bahsediyorum.⁷ Natrans olup da XY kromozomuna sahip olan kadınlar olduğu gibi natrans olup da XX kromozomuna sahip olan erkekler de var. Veyahut XXO, XYY gibi geniş ve farklı kromozom yapıları var. Bu bilgiler bizden bir şekilde saklanıyor ve sadece fitratın, yaradılışın böyle olduğu bize söyleniyor. Küçük rahimle doğan kadınlar var, rahimsiz doğan natrans kadınlar var. Bunlar görünmez kılınmaya çalışılıyor. Bir diğer yandan doğum kontrol haplarının kullanılmasının şeytanleştirilmesi, kürtaja karşı çıkılması, sürekli üreme amaçlı cinselliğin öne çıkartılması fitrata yapılan göndermeyle çok ilişkili. Halbuki toplumsal cinsiyet bize fitrat denilenin de, doğa denilenin de üretilmiş olduğunu gösteriyor. Toplumsal cinsiyetin bu açıdan da çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Toplumsal cinsiyet meselesinin giderek daha da derinleşmesi bir taraftan da iktidar cephesinde bir tedirginlik ve korku yaratmaya başladı. Çünkü her alanda sorgulanır hale geldiler ve sistemin kendisinde çatırdamalar meydana gelmeye başladı. Mesela aile sorgulanmaya başlandı. Ailede bir anne, bir de baba olması gerektiği düşünülüyor. İki anneli bir aile de olabilir şeklinde bir düşünce ile köklü bir sarsıntı yaratmış oluyorsunuz, sistemin kendisinde bir çatlak yaratıyorsunuz.

Nükhet Sirman: “Aile toplumun temelidir” diyor. Burada bir pazarlık olduğunu düşünmüyorum. Burada bir tarafın diğerine yaptığı bir dayatma var. Bu dayatma 1926’da

kabul edilen Medeni Kanun'da vardı: karı-koca ilişkisi. Yani, erkek ailenin reisidir, aileye bakar, karı ise kocasının muavin ve müşaviridir. Bunu unutmamamız lazım. Cumhuriyet ile aile yapısı çok fazla değiştirilmiyor, Osmanlı'dan gelen yapı korunuyor. Ailenin bu şekilde kurulması, birinin reis diğerlerinin ise ona tabi olması gerekiyor. Toplum da bir aile gibi hayal ediliyor. Aile ve toplum arasında hem metaforik bir ilişki var hem de aynı zamanda işlevsel bir ilişki var. Dolayısıyla, eğer kadın aile içerisindeki yerinden vazgeçerse toplum içerisindeki yerinden de vazgeçmiş oluyor. Çünkü toplumda aile reisi denilen kimlik çok kilit bir rol oynuyor. Toplumun kılcal damarlarının olduğu yer aile. O kılcal damarların tepesinde bir reis var. O reis aileden gelen bilgiyi devlete aktaracak. Devletten gelen emirleri aileye yayacak. Orası bir iletim merkezi. Çekirdek de olsa, geniş aile de olsa bir reis olacak ve o iletim işini yapacak. Çünkü toplum bu şekilde tepeden tırnağa kadar yönetilebiliyor.

Feride Eralp: Bir yandan da toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyeti birbirinden bu kadar ayırmanın biyolojik cinsiyetin yerini sağlamlaştıran bir tarafı oldu. Sanki toplumsal olan başkaları tarafından atanmış değil de seçilen, biyolojik cinsiyet ise toplumsalın dışında sürekli olan ve değişmeyen bir şeymiş gibi bir ayırım oluştu. Bu ayırım 1970'lerde feminizmin işine yaradı, toplumsal rollerin cinsiyeti anlamlandırmadaki yerine dair bir tartışma açtı, ama tuhaf bir şekilde tersinden biyolojik cinsiyetin de (toplumsaldan apayrı bir şey olarak) yerini sağlamlaştırdı. Bugün ise bu ayırım çok sorgulanıyor: Gerçekten toplumsal olanın dışında bir cinsiyet var mı? Ya da daha doğrusu toplumun, iktidar ilişkilerinin biçtiği anlamlar olmadığında cinsiyetin bir değeri/önemi var mı? Toplumsal cinsiyet diye bahsettiğimiz şey cinsiyet kimliğimizin ta kendisiyken biz onu niye ayrı bir şekilde tanımlıyoruz? Bir doğal olan, bir de doğal olmayan varmış gibi oluşan bu ayırım ne iş görüyor? Efruz çok iyi anlattı bu meseleyi: Bugün artık biyolojik olan değişmez bir hakikatmiş gibi kabul ediliyor. Ama adına toplumsal dediğimiz bilme ve anlama her zaman değişebilir. Halbuki hayat boyunca biyoloji dediğimiz şey de sürekli değişiyor zaten. Bu anlayış ve kavrayışın gelişmesiyle, biyoloji alanının imkânlarını da yok saymak üzerine kurulu çok dar bir biyoloji tahakkümünden biraz olsun kurtulmaya başladık. Tabii buna karşı çıkışlar çok fazla ve farklı yerlerden. Örneğin, bugün feministler olarak da TERF⁸ adı altında çokça tartıştığımız, mücadele ettiğimiz transfobinin bir boyutu da bu: Biyolojinin sınırı nerede biter, toplumsalınki nerede başlar? Toplumsal olan niye biyolojik olandan daha az maddi, materyal bir gerçekliğe sahip olarak düşünülür? Sanki tüm bu tartışmalarla, toplumun geniş kesimlerinde olmasa bile, feminizm içerisinde toplumsal cinsiyet meselesinde “toplumsal” ile “biyolojinin” bu denli ayrıştırılabilir ve bir neden-sonuç hiyerarşisi (biyolojik olan illaki toplumsal olanın kaynağı ya da sebebi, toplumsal olan biyolojinin sonucu gibi) içerisinde algılanmasına da meydan okunur oldu.

AKP, İstanbul Sözleşmesi tartışmasında şöyle bir şey başardı: Toplumsal cinsiyeti sanki bütünüyle LGBTİ+ bir terimmiş gibi topluma kabul ettirdi. Bundan üç beş yıl önce devlet düzeyinde toplumsal cinsiyet başka bir şeydi. Örneğin, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum

Belgesi yazılırken bunu illaki LGBTİ+'lara dair bir kavram olarak tahayyül etmezlerken, bugün bu yolla toplumun gözünde şeytanileştirmeye çalışıyorlar. Aynı hamleyle hem toplumsal cinsiyet eşitliği fikrini yerinden etmeyi, hem de LGBTİ+fobiye iyice yerleşik kılmayı hedefliyor gibiler. Bir yandan toplumsal cinsiyet kavramı, elbette cinsiyetçi rolleri, 'kadın' ve 'erkeğin' ne olması gerektiğine dair mutlaklıkları alaşağı eden, dolayısıyla ikili cinsiyet sisteminin kendisini sorgulamaya açan bir kavram. Dolayısıyla bu kavramın odakta olması LGBTİ+'ları ve bu tartışmaları görünür kılmış oldu. Bu görünürlük bir yandan önemli. Ancak diğer yandan çok korkunç bir hedef gösterme yaşandı. Yani hem görünür kılarak hedef göstermiş oldu, hem de bu hedef gösterme görünür kıldı ve güçlendirdi. Bu süreçte toplumsal cinsiyet kavramı da kullanılmaz bir kavram haline getirilmeye çalışıldı. Diğer yandan bir bakıyorsunuz örneğin büyük şirketler, yerel yönetimler, vs. toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarını kullandıkları metinler yayımladılar çünkü; 90'ların ikinci yarısından bu yana toplumsal cinsiyet hukukta, uluslararası mevzuatta kullanılan bir terim olageldi. Ama bugün bu terim bir anlamda terörize ediliyor. Bu sadece Türkiye'de değil, Avrupa ve Amerika'da da kiliseler, muhafazakâr lobiler aracılığıyla yaygınlaştırılan bir saldırı; buna toplumsal cinsiyet karşıtı hareket deniyor (*anti-gender movement*). Oralarda da toplumsal cinsiyet kavramı LGBTİ+ ile eşitlenmeye çalışılıyor. Aslında toplumsal cinsiyet ile LGBTİ+'yı eşitleyerek, bu kavram çerçevesinde LGBTİ+ meselesine hiper-görünürlük kazandırarak hem cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimler nefret nesnesi yapılmaya hem de dünyamızda gayet yerleşik kadın-erkek eşitsizliği, patriyarkal güç ilişkileri, erkek şiddeti, eziyet, işkence ve bunları erkeklerin kendilerine hak görmesine imkân sağlayan koşullar görünmez kılınmaya çalışılıyor.

Evet, LGBTİ+ meselesi pek çok alanda kullanışlı bir söylem haline gelmeye başladı. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanı yaptığı açıklamada, Koronavirüs salgınıyla LGBTİ+'lar arasında bağlantı kurdu. Daha sonra bazı barolar buna karşı çıkan açıklamalar yaptı. Çoklu baro sisteminin hayata geçirilmesindeki hızlandırıcı gücün bu karşı çıkış olduğu söylenebilir. LGBTİ+ haklarına karşı çıkmak birbirinden çok farklı kesimleri bir araya getiren bir atmosfer yaratıyor. İktidar, yapmak istedikleri değişiklikleri LGBTİ+'lar ile ilişkilendirerek öne sürebiliyor. İstanbul Sözleşmesi'yle ilgili tartışmanın LGBTİ+ meselesine indirgenmesi de bunun bir örneği. İstanbul Sözleşmesi kadınlara yönelik şiddetin ve ev içindeki şiddetin önlenmesine dönük tedbirleri içeriyor. Tabii ki bu LGBTİ+'ların da şiddete uğramamasını kapsıyor. Ancak tartışma birdenbire sözleşmenin eşcinselliğe özendirilmesine indirgeniyor. Yalan haber yaratma, var olanı çarpıtma yeni bir stratejisi olarak bir süredir karşımıza çıkıyor.

Avrupa'da da İstanbul Sözleşmesi'ne ve toplumsal cinsiyet kavramına karşı çıkılıyor. Pek çok Avrupa ülkesinde bugün örneğin medeni hukukta eşcinsel evliliğin tanınması, eşcinsellerin yasa önünde heteroseksüellerle eşit yurttaşlık

haklarına sahip olmaları, evlat edinmeleri gibi düzenlemeler yapıldı. Eşcinseller, heteroseksüellerin sahip olduğu hakları elde etmeye başladıklarında toplumdan tepki yükseliyor. Avrupa'daki tepkileri bu şekilde anlamlandırabiliyoruz. Ancak Türkiye'de LGBTİ+ hakları konusunda böyle kazanımlar yok. İstanbul Sözleşmesi'nin LGBTİ+ karşıtlığına indirgenmesini nasıl değerlendirirsiniz?

Efruz Kaya: Sözleşmenin hayatlarımıza olumlu etkileri oldu. Ama trans kadınlar hâlâ katlediliyorlar. Örneğin 2016'da Hande Kader, geçtiğimiz yıllarda Esra Ateş ve daha niceleri... Her yıl Türkiye'de ortalama on iki trans kadın katlediliyor. Trans erkeklere dair şiddet maalesef görünmüyor. Buna göre minimumda her ay bir trans öldürülüyor ve bu bizim yalnızca erişebildiğimiz kadarı. Bu şiddet giderek artıyor. Dünyaya geldiğimiz andan itibaren ataerkil toplumsal olguların içine doğuyoruz. Görevler, sorumluluklar vs. bize öğretiliyor. Bunlar çeşitli şekillerde gerekçelendiriliyor. Gerekçelendirmelerin hepsi heteronormatif ve cisnormatif. Katıldığım her oturumda hepimizin transfobik, homofobik şeyler yaptığını anlatıyorum. Çünkü bu bize de öğretildi. Asla kurtulamayacağımız anlamına gelmiyor ama bundan kurtulabilmek için bunlarla yüzleşmemiz ve her an mücadele etmemiz gerekiyor. Günümüzde insanlar "Transfobik, homofobik değilim" diyebiliyor. En azından birtakım çevrelerde bunların kötü olduğunun kabul edilmiş olması güzel bir şey. Ama bir yandan da "Ben transfobik, homofobik değilim" dediğimiz zaman bu bir kurtuluş olmuyor. Bu, bizim de içine doğduğumuz bir durum. LGBTİ+ hareketinin güçlenmesi de bir etken. LGBTİ+ hareketi özellikle Gezi'den sonra çok daha fazla görünürlük ve örgütlülük kazandı. 2014'te İstanbul'da gerçekleşen son onur yürüyüşüne yaklaşık yüz bin kişi katıldı. 2014 İstanbul Onur Yürüyüşü, Ortadoğu'da gerçekleşen en büyük onur yürüyüşüydü. Diğer etkinliklerle birlikte birçok farklı hareketle ilişki kurulmaya başlandı. Heteronormativite, cisnormativitenin kendisi de sorgulanır hale geldi. Sizin de bahsettiğiniz gibi kadın-erkek eşitsizliğini fitrata indirgeyip bunu kanun, doğal olan, olması gereken üzerinden açıklıyorlar. "Bu, LGBTİ+ ile ilgili bir meseledir" denerek tartışma bambaşka bir zemine çekiliyor. Doğal olmamak, lanetlenmiş olmak, plastik olmak üzerinden meşrulaştırılıyor. "Trans kadınlar kadındır, erkeklik veya kadınlık sizin anlattığınız gibi bir şey değildir" diyerek bir çalışma yürütüyoruz. Bunu kabul etmek istemiyorlar çünkü kabul ederlerse biyolojiye indirgedikleri şeyin kendisi yok olmuş olacak. Bu nedenle transların kadınlık ve erkeklikleri sürekli sorgulanır, başkaca bir şey veya üçüncü bir tür olarak görülür. Hayır, üçüncü tür değiller. Onlar kadın/erkek/hiçbiri/ikisi birden olabilirler. Bu savunulduğunda eşitsizliğe de dikkat çekilmiş oluyor ve bundan rahatsızlar. Bu sebeple özellikle son seçim döneminden itibaren bu konuyu fazlaca dillerine doladılar. Süleyman Soylu gittiği mitinglerde veya televizyon programlarında "Bununla mücadele etmeliyiz" diyerek özellikle bu meseleye değindi. AKP kadrosu tarafından da bu söylenir hale geldi. 23 Nisan'da "Trans çocuklar, LGBTİ+ çocuklar vardır" dediğimiz için kıyamet koptu. LGBTİ+'ları bu kadar şeytanlaştırmalarının, dillerine dolmalarının sebebi hareketin

güçlenmesi ve görünürlük kazanmasıyla alakalı. Giderek örgütlenmenin güçlenmesiyle birçok alanda mücadele edebilir hale geliyoruz. Bu da karşı tarafın imtiyazını, gücünü bir noktada kaybetmesi anlamına geliyor.

KADEM'in ve AKP içerisindeki milletvekillerinin ve çeşitli kadın sözcülerin İstanbul Sözleşmesi'ne destek vermesi AKP içerisindeki ayrılığı çok güzel gösteriyor. Erkek olmayanların ortak bir kavgası, ezilmişliği, mücadelesi var. KADEM açıklamalarında LGBTİ+ olmayı desteklemediklerini ve savunmadıklarını belirtiyor. Başka bir deyişle “Çocuklarımız ibne, dönme olmasınlar; ama insanların sırf ibne veya dönme oldukları için şiddete uğramalarını da görmezden gelmeyelim” demiş oluyorlar. Sözleşme “Birilerini eşcinsel veya trans yapalım” demiyor, “Şiddeti övmeyelim” diyor. Her şekilde şiddeti önlememiz gerekiyor. Erkekler cephesine baktığımızda ise bu onların imtiyaz ve konfor alanlarını kaybetmeleri anlamına geldiğinden karşı çıkıyor ve bastırmaya çalışıyorlar.

Nükhet Sirman: Kadınlar en ufak bir güçlenmeyle beraber kendilerinin başka şeyler isteyebileceğinin farkına varıyorlar. Hem LGBTİ+ hem kadın hareketinde artık cin şişeden çıktı. Kadınların yalnızca yaptıkları şeyler değil hayal edebildiklerinin, arzularının başka yönlere akabilme olanağı ve olasılığı ortaya çıktı. İlk çalışmalarında 1900'lerin başındaki kadın romanlarını okuyordum. O zamanki tartışmalarda “Kadın yabancı mürebbiye ile büyütülmesin, Fransızca öğrenmesin, Émile Zola okumasın, aşk romanı okumasın” deniyordu. Çünkü kadınlar aşk romanı okuduklarında başka bir şey arzulamaya başlıyorlar. Verili bir toplumsal yapının dışına taşan arzu nesnelere belirmeye başlıyor. Farklı arzu nesnelere belirlenmesini engellemenin bir yolu yok. Esas olarak kökünde yatan şey bu.

Günümüzde öyle bir kapitalist düzen kurulu ki, iki kişinin maaşı geçinmeye ancak yetiyor, kadın çalışmazsa geçinemeyeceksin. Hem çalışsın hem de o parayı bana versin; güçten, arzudan, hayal kurma imkânından vazgeçsin. Tüm bunları yapabilmek için elinde çok ciddi bir araç var: sosyal medya. Eski dönemin romanları bugünün sosyal medyası haline geldi. Ancak sosyal medya ters tepebiliyor. Sosyal medya kontrol edilmeye çalışılıyor ama öyle bir noktadayız ki artık bu mümkün değil. Birileri akıntıya karşı kürek çekiyor. Çekerken de gittikçe daha nobran, gaddar oluyorlar. Daha gaddar oldukça da onlara karşı daha fazla akıntı oluyor. Böyle bir tetikleme var. Bunu da görmek lazım.

Sözleşmeden çekilme ihtimalinin gündeme gelmesiyle ilk tepkiyi feministler, kadın örgütleri, LGBTİ+ örgütleri verdi. Çeşitli platformlar etrafında bir araya gelinerek açıklamalar yapıldı, çalışmalar yürütüldü, çeşitli ağlar kuruluyor. Bazı belediyeler İstanbul Sözleşmesi'ni tanıtmak ve sözleşmeye sahip çıkmak için kampanyalar yaptı çünkü sözleşmenin ne olduğunu bilmeyen oldukça geniş bir kesim var. HDP ve CHP'nin yanı sıra İYİ Parti, DEVA Partisi'nin de sözleşmeden taraf olduğunu gördük. Gelecek Partisi'nin de sözleşmeye karşı çıkmayan bir

konumda olduğunu söyleyebiliriz. Belli iş çevreleri, seküler sermaye sözleşmeyi savunan açıklamalar yaptı. Gözlerin çevrildiği yer ise AKP içerisi oldu. Bir grup, çekilme veya şerh konulması yönünde kampanya başlatırken KADEM'in içinde olduğu gruplar da tam tersine LGBTİ+ meselesine şerh koymakla beraber sözleşmeyi savunan açıklamalar yaptı. AKP içerisindeki kargaşanın dinmediğini görüyoruz. Şu an sözleşmeyle ilgili ne yapacaklarına henüz karar vermediler. Bu sözleşmeyi savunan farklı kesimlerin kullandığı farklı söylemler, farklı stratejiler, öne çıkardıkları farklı noktalar var. Bunları konuşarak devam edebiliriz.

Feride Eralp: Sokak aktivizmi yapan feministler, eskiden toplumsal cinsiyet eşitliği ifadesi yerine kadın-erkek eşitliği ifadesini kullanıyorlardı. Bunun çeşitli nedenleri vardı. Birincisi, toplumsal cinsiyet anaakım bir terim, fon veren kuruluş terminolojisi olarak görülüyordu. İkincisi, toplumsal cinsiyet terimi ile kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin görünmez kılındığı düşünülüyordu. Erkek failliğinin, erkek iktidarının üstünün örtüldüğü tartışması yapılıyordu. Kadın-erkek eşitsizliği demek tercih ediliyordu bu sebeple. Failin görünmezleşmesi meselesi hâlâ epey önemli elbette, ama şimdi bir biçimde dünya tersine döndü. Kadın-erkek eşitsizliği demek çok daha kabul edilebilir bir söylem haline geldi, toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği demekse radikal bir söylem oldu.

Bu dönem AKP'nin en çok saldırdığı alan kurumlar ve kanunlar olduğu için kurumları ve kanunları savunuyoruz. Eskiden kurumların feminist hareketi statükoya bağlayan bir yönü olduğunu tartışırdık. Fon alan kurumların daha az radikal, sokakta eylem yapanların daha çok radikal olduğunu düşünürdük. Ben de, sokakta politika yapmayı önemseyen biri olarak, hâlâ öyle düşünenlerdenim. Ama bugün geldiğimiz noktada fon alan, dolayısıyla daha sistem içi olduğu düşünülen kurumlar en çok saldırıya maruz kalanlar oldu. Bir zamanlar liberal olarak adlandırdığın pratikler devlet tarafından bir tehdit olarak görülüyor. İlk oraya saldırıyorlar çünkü kurumsallığı yok etmek gibi bir dert var.

Mevcut yasaları savunma konusunda muhafazakâr bir savunma ittifakı içinde olduğumuzu düşünüyorum. Bu muhafazakâr savunma ittifakının temel hattı kadın cinayetleri üzerinden ilerliyor. Sözleşmenin yeniden tartışmaya açıldığı döneme denk gelen Pınar Gültekin cinayetiyle bu konu birleşti. Sözleşmeden çıkılmasının konuşulduğu tarihlerde Pınar Gültekin öldürüldü ve kadınlar sokağa çıktı. Bu cinayet etrafında gelişen tepki İstanbul Sözleşmesi'yle bağlantılandı. Kadın cinayetleri son yıllarda iktidar içerisinden de muhalefet içerisinden de farklı çevrelerin karşı çıktığı, tepki gösterdiği bir konu haline geldi. Yani “hepimiz kadın cinayetlerine karşıyız ama nasıl karşıyız” kısmında büyük ayrımlar başlıyor. İstanbul Sözleşmesi de bu süreçte daha çok kadın cinayetleri ve bunların önlenmesi ihtimali üzerinden

konuşulduğu ve tartışıldığı için büyük bir ortaklık hattının imkânını kuruyor. Ama bazı farklılaşmalar var tabii.

Sence hangi konularda ayrışmalar yaşanıyor?

Detaylarına girmeye başladığımızda ilk karşımıza çıkan ayrışma, aile konusu. Aile konusunda nerede duruyoruz? Sözleşmeden çıkma tartışmalarının alevli olduğu dönemde bu, herkesin daha az üzerine düştüğü bir konu oldu. Sözleşmeyi durduğumuz farklı yerlerden savunmak gibi bir dert hasıl olduğu için aile meselesi çok konuşulmadı. Mesela KADEM sözleşmeyi savunurken bence çok önemli bir şey söylüyor: "Şiddet varsa zaten aile yoktur" diyor. Yani bir yandan 'sözleşme aileyi yıkıyor' argümanına böyle bir yerden karşılık veriyor. "Şiddet varsa zaten o aile yıkılmıştır, sözleşme aileyi değil şiddeti hedef alır, aileyi parçalayan da sözleşme değil şiddettir" demiş oluyor. Aslında bu, bir yanıyla ittifak zemininin kurulabileceği asgari yer gibi. Muhafazakâr ittifak derken böyle bir şey demeye çalışıyorum. Çünkü bu noktada "hangi ailede şiddet var, hangi ailede şiddet yok, nasıl bir aile?" tartışmasını açmamış oluyorsunuz. Aile mekanizması ne işe yarıyor? Özellikle Türkiye'nin politik çerçevesi içerisinde bir politika birimi olarak aile ne iş yapıyor? Ailenin politik ve toplumsal boyutunun yanı sıra ekonomik boyutu da var. Aile, ekonomik olarak kadınların etinden sütünden faydalanma kurumu ve bugün aynı zamanda bir çeşit sosyal güvenlik taşeronu olarak işlev görüyor. Yani devletin sağlamadığı hizmeti, boşluk bıraktığı alanı kadın emeğiyle dolduruyor. Hiçbir bakım hizmetinin parasız ve erişilebilir olmadığı bir ülkede kadınların bedavaya ya da neredeyse bedavaya çalışması, bunun görevleri olarak görülmesi aynı zamanda bu çarkın dönmesini sağlayan temel şey. Belki biz bu soyut aile kavramını, politik ve ekonomik birim olarak aileyi, Ailenin Korunması Kanunu'nda bahsi geçen aileyi böyle feminist yerlerden tartışmak isteyecektik. Bu dünyada var olan çeşit çeşit ailelerden ve o ailelerdeki şiddet hallerinden ziyade tahayyüllerindeki ve standardize edilmiş, şiddetsiz olduğuna inanılan ama temel bir eşitsizlik üzerine kurulu aile biçimini tartışmaya açmaktan bahsediyorum. Mesela KADEM'in savunusunda aileyi sorgulayacak bir alan yok. Mesele sadece şiddet olduğunda tartışılabilir. Şiddet olan aile kötü bir ailedir, hatta aile bile değildir. Ailenin kendisi ise iyi bir şeydir, kötülük yoktur temelinde. Feministler ve LGBTİ+ hareketi olarak da tartışmaya açabileceğimiz bir şey bu tabii. Bunu neoliberal politikalar üzerinden de tartışabiliriz. Ama bu tartışmaları ertelemiş ve yürütmemiş oluyoruz.

İkinci ayrışma konusu cinsel yönelim, cinsiyet kimliği meselesi, ki bu da zaten aileyle çok iç içe geçiyor. Bunu aile yapısına bir tehdit olarak gördükleri ve tartıştıkları için...

Üçüncü mesele yerli ve yabancı konusu. İstanbul Sözleşmesi, Batı'nın Türkiye'ye müdahalesi olarak tartışılıyor. Buna destekçi de bulabiliyorlar: Kendilerince dindar-muhafazakâr olmayan ama ulusalcı olarak adlandırılan muhafazakâr kesimler, emperyalizm karşıtlığı üzerinden sözleşmeye karşı çıkabiliyorlar. Bu, KADEM'in de yerli destekçiliği yaptığı bir yer.

"Hukukumuz neye yetmez, kadınlarımızı şiddetten korumak için bizim Avrupa'ya mı ihtiyacımız var, biz kendi metinlerimizi en güzel yaparız" argümanına arka çıkıyorlar. Yani hem sözleşmeyi savunuyorlar ama bir yandan da açık kapı bırakıyorlar, "Kendi yasalarımızla da kadınları şiddetten koruyabiliriz" gibi birtakım şeyler söylüyorlar. Sağ popülizmin yerli ve milli diline çok sırt çeviremiyorlar. Halbuki bu 'milli dil' de bizim çok sorguladığımız bir şey.

Aynı zamanda ironik olan, yerli ve milli dedikleri şeyin en yerli ve milli olmayan tartışma olması. Polonya'daki ya da Hırvatistan'daki lobici grup ne diyorsa onu Türkçeye çevirip aynen kullandıkları için Türkiye'de olmayan eşcinsel evlilik tartışmasını açabiliyorlar. LGBTİ+ derneklerinin neredeyse kapatma davalarıyla uğraştığı bir ortamda biraz abes duruyor yani. Siz bunu şu an nereden çıkardınız? Bu insanlar hayatta kalma mücadelesi veriyor, siz bambaşka bir şey tartıştırıyorsunuz. Hakikaten ithal bir muhafazakâr söylem var. Bunu da çok yerli bir şeymiş gibi pazarlamaya çalışıyorlar.

Bu üç alanda, yani aile, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve yerli-yabancı konularında, sözleşmeyi savunan grupların ayrışma noktaları olduğunu düşünüyorum. Ama kadın cinayetleri ve şiddet denince bu grupların hepsi savunuyu pozisyonunda durabiliyorlar. O nedenle bu ayrımlar da pek konuşulmamış oluyor.

Bence İstanbul Sözleşmesi'nin bu kadar toplumsallaşan bir mesele olmasının bir nedeni de şu: İstanbul Sözleşmesi'ni savunmak sanki demokrasi mücadelesinin kendisiymiş gibi oldu. Yani AKP'nin anti-demokratik müdahalelerine karşı son cephe gibi algılanıyor. Biraz bu nedenle de bu kadar yayıldı. Erkekler mesela "Biz nasıl bunun bir parçası olabiliriz? Nasıl destek olabiliriz?" diye ortalıkta dolanıyorlar. Bugüne kadar kürtaj hakkı mücadelesi verirken, nafaka hakkı mücadelesi verirken bu denli "Biz nasıl destek olabiliriz?" demiyorlardı. Bugün aynı zamanda mevcut hukuksuz ve anti-demokratik koşulları kadınlar değiştirecek gibi bir söylem de var; sanki kadınların üstündeki sorumluluklar yetmezmiş gibi bir de otoriterliği yıkma ve demokrasiyi getirme sorumluluğu yükleniyor. Bunun içinde bulunduğumuz toplumsal muhalefet ve sokak eylemliliği gerçekliği açısından anlaşılır tarafları olduğu gibi, bence kadınlara aşırı bir misyon yükleme hali de var. Bu misyon yükleme de yer yer kendi sorumluluğundan kaçınmak anlamına gelebiliyor. Buna dikkat etmeli.

Sözleşmeyi savunan belediyelerin, mesela CHP'li belediyelerin içerisinde yıllardır mücadele veren feminist kadınların ve LGBTİ+'ların mücadelesini unutmamak gerekir. Bunlar çok uzun yıllardır süren bir mücadelenin ürünü.

Efruz Kaya: Şişli Belediyesi'nde Eşitlik Birimi var ve bu birim birçok CHP'li belediye içerisinde kurulmaya başlandı. Bu, senelerce CHP içerisinde örgütlenen, belediyelerde örgütlenen arkadaşlarımızın mücadeleleri sonucunda oldu, birtakım belgeler imzalatıldı. İstanbul Onur Haftası'nın ve yürüyüşünün iptal edilmesinden sonra İstanbul Belediyesi'nin kardeş belediyesi olan Köln Belediyesi'ne mektup yazdırmıştık mesela.

Avrupa'daki diğer kardeş belediyelere Türkiye'deki kardeş belediyelerine mektup yazdırmıştık. Bu durum onların uluslararası alandaki prestijlerini de etkiliyor.

Bu görüşmeye gelmeden önce Google'da İstanbul Sözleşmesi'ni arattım. Aramada ilk karşıma çıkan, çeşitli gazete ve sitelerde yer alan İstanbul Sözleşmesi'nin neden hemen kaldırılması gerektiğini, ne kadar zehirli bir şey olduğunu anlatan haberler ve yazılardı. Buralarda en fazla yazılan şey eşcinselliğin yayılacağı, “çocuklarımız trans olacak” paniği... Başka bir yazı, konuyu CEDAW'dan başlatıyor ve aslında meselenin sadece İstanbul Sözleşmesi ile sınırlı olmadığını söylüyordu. Medeni Kanun'daki değişikliklere, evlilik içi tecavüzün suç sayılmasına karşı çıkıyorlardı. Nafaka mağduru erkekler İstanbul Sözleşmesi'nin aileleri parçalayacağını söylüyor. Yine “aile nedir” tartışmasına geliyoruz. Cisnormatif, heteronormatif, eşitsizliğe ve sömürüye dayalı bir aile modeli savunuluyor. Bu ailede görünmeyen emek, yaşadığımız kapitalist düzende çok önemli bir rol teşkil ediyor: Erkeklerin bakımının yapılabildiği psikolojisinin düzeltilmesi, yeniden işgücüne katılabilmelerinin sağlanması, hasta bakımı, yaşlı bakımı ve çocuk bakımı gibi birçok işin devletin sorumluluğundan çıkarılarak bedava bir şekilde kadınların üzerine bırakılması... Bu alan sömürüye dayanıyor ve kadının bunları yapmayı reddetmesinden korkuyorlar. Kadın “Çocuk doğurmak zorunda değilim, çocuğa bakmak zorunda değilim, seni çekmek zorunda değilim, ben ayrılabilirim” dediği zaman devlet, sistem bunun için bir şey yapmak, görünmeyen emeği başka bir şekilde karşılamak zorunda kalacak. Aile içindeki görünmeyen emek, sistemin çarklarının dönmesi için çok önemli. Bunu kaybetmek istemiyorlar. Bu nedenle meselenin ekonomik ve iktisadi olduğunu düşünüyorum. Aileyi olduğu gibi koruyarak ekonomik şiddet ve sömürüyü görünmez kılmaya çalışıyorlar.

Bu tartışmaların önümüzdeki dönemde de devam edeceği çok belli. Feride'nin de işaret ettiği gibi, olabildiğince geniş bir uzlaşma yakalamak için belli konuların üzerini örterek gidiyoruz. Bir yandan da bunların tartışılması için bir zemin de oluşturuyor. Kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin bu süreçteki eylemlilikleri, ittifak stratejilerinin neler olduğunu konuşmuş olduk. Bundan sonra nelere dikkat etmek gerekir, önümüzdeki dönemde bizi neler bekliyor bu konuyla ilgili? Pembe Hayat'ın, LGBTİ+ örgütlerinin eşitlik konusunda açtığı önemli bir tartışma var. Eşitlik sadece iki adet olduğu iddia edilen cinsiyet arasındaki eşitlik değil; LGBTİ+'lar heteroseksüellerin faydalandığı pek çok haktan faydalanamıyor. Pembe Hayat, Eşitlik Manifestosu'nda bunu tartışmaya açtı. Kadın örgütleri ve LGBTİ+ örgütlerin ittifakları, stratejileri, birbirinden öğrenecekleri şeyler hakkında da nasıl bir yol izlenmeli önümüzdeki süreçte?

Nükhet Sirman: Feministler için en büyük ders değişim. Verili, kanunlaştırılmış bir toplumsal cinsiyet, feminizm mücadelesi gibi verili bir iş yapma biçimi yok. Bunları hatırlamamız lazım. Ben 1980'lerden itibaren feminist hareketin içinde yer almış bir insan

olarak sürekli öğreniyorum. LGBTİ+ derneklerinden öğreniyorum. Öğrencilerimden öğreniyorum. Dolayısıyla ilk olarak bunun altını çizmek istiyorum. İkincisi de şunu söylemek istiyorum: bağlamın önemi. Hangi bağlamda iş yapıyorsun? Bu bağlamı doğru düzgün kurmazsan, tanımlamazsan yaptığın iş tamamen boşa düşebilir. Nasıl bir sistem içerisinde eylem yaptığını, eylemde yani, bir faaliyet içerisinde bulunuyorsan o sistemi çok iyi bilmen lazım. Şunun da altının çizilmesini istiyorum: Bugün artık LGBTİ+ dernekleri varken ve çok önemli şeyler söylerken, onları doğru dürüst dinlemeden, ne dediklerini anlamadan feminizm yapmaya kalkışmak ne kadar rezillikse aynı şekilde de kime karşı, neye karşı savaştığını doğru dürüst dinlemeden, anlamadan bir şeyler yapmaya kalkışmak o derece yanlış.

Efruz Kaya: Ben bu görüşe son derece katılıyorum. Üniversitelerde kadın çalışmaları bölümleri kuruldu. Buralarda toplumsal cinsiyet yazılı olarak öğretiliyor, ezberletiliyor. Halbuki bu, toplumsal cinsiyet mantığına tamamen aykırı. Böyle olunca bir sorgulama süreci işlemiyor.

Biz Pembe Hayat olarak yakın zamanda Eşitlik Manifestosu⁹ yazdık. Yazım aşamasında eşitlik meselesini çok tartıştık. Eşitlik herkese aynı şeyi yapmak değildir. Eşitlik farklı koşullarda, farklı somut şartlar altında olanlara farklı muamelelerde bulunmaktır, herkesin hakkını bir şekilde korumak ve gözetmektir. Eşitlik aynılık değil, farklılıktır; farklılıkların var edilmesi, savunulması ve güçlendirilmesidir.

Kadınlar arasında da eşitsizlikler var. Hepimiz aynı şekilde ezilmiyor, aynı şekilde sömürülmüyoruz. Cis kadınlar da trans kadınlar da şiddete uğruyorlar. Ama kadınlığın ve erkekliğin sınırları çizildiğinde transların ve LGBTİ+'ların yaşadığı şiddet görünmez olabiliyor. Cis bir kadın, natrans bir kadın bu toplumda imtiyaz sahibi, sahip oldukları konfor alanları var ve bu konfor alanını kaybetmek istemiyor. Bu nedenle birtakım ayrışmalar meydana geliyor.

Feride Eralp: Cis kadınlar açısından meselesinin imtiyazdan ziyade kendi ezilmişliğini imtiyaz sanmak/saymak olduğunu düşünüyorum. Çünkü ezilmişlik konumunda olsa bile en azından bir adı var. Toplumda bir tanımı, yeri var. Doğrudan gücü, çıkarı elinde bulundurmaktan kaynaklanan imtiyazdan farklı bir şey bu. Ezilen pozisyonu bile olsa bu yeri kaybetmek istememesi, kendisini örseleyen, ikincil kılan sisteme sadece ona bir ad veriyor diye tutunması bana daha bile acıklı geliyor.

Efruz Kaya: İmtiyazdan kastım şu: Mesela translar, eğitim hakkına katılımda eşitsizler. Translar çeşitli sebeplerle eğitim hayatlarına devam edemiyorlar. Yurtlarda barınamıyorlar. Trans olduğun için barınma hakkın tanınmıyor. Burslardan faydalanamıyorsun. Çünkü burs almak için ailede çalışan anne-babanın bordrosu istenir. Oysa ben bu belgelere ulaşamıyorum, çünkü birçok transın ailesiyle birtakım problemleri olabilir. Diyelim ki ailemin aylık geliri 10 bin- 15 bin TL civarında. Kağıt üzerinde böyle bir para var. Ama benim ailemle herhangi bir bağım söz konusu değil. Ailem bana bu desteği sağlamıyor. Okulda ise akran zorbalığına maruz

kalıyorsun, akademi içinde çeşitli ayrımcılıklara maruz kalıyorsun... Bunlar gibi pek çok sebepten dolayı translar eğitimlerine devam edemiyorlar.

İmtiyazdan kastım bir tarafa öncelik tanınması. Herkesin sahip olması gereken temel haklarda bir tarafın temel hakları engellenip baskılanıyor. Sadece natrans olduğu için diğer kadına imtiyazlar tanınmış oluyor. Trans kadınların istedikleri adamlarla aşk yaşama, evlenebilme özgürlükleri de bulunmuyor. Natrans kadınların bu hakları varken trans kadınların sokakta sevgilisiyle el ele tutuşup yürüyebilme, sinemaya gidebilme özgürlüğü bulunmuyor.

Feride Eralp: Öncelik tanınması, evet. Kendi eşitsizliğini imtiyaz sanıyor derken şunu söylemek istiyordum: Natrans kız çocuklarının pek çoğu 4+4+4 eğitimin sisteminin ilk etabını geçtikten sonra örgün eğitim hayatına devam edemiyorlar. Cis kadınlar ya da cis feminizm, natrans kız çocuklarının eğitim hayatına devam edememesiyle oluşan hak ihlali ile transların eğitim haklarının elinden alınması arasındaki bağlantıyı kurmayan bir yerden siyaset yapıyor. Onun eğitim hakkını savunmakla kendi eğitim hakkını savunmanın aynı savununun bir parçası olduğunu düşünmeyebiliyor. Kimi zaman bunun üzerine kafa yormadığından, ikisini aynı yakıcılıkta yaşamadığından. Kimi zaman ise trans bir kadın bir hakka erişirse kendinden sanki bir hak eksilecek gibi bir bakış ortaya çıkıverdiğinden. Sanki biz kadınların haklar konusunda sabit bir kotamız var. Bu bakış açısı, transların haklarını elde etmesinin aslında cis kadınların da haklarının korunması anlamına geldiğini anlamıyor. Patriyarkanın en başarılı olarak yaptığı şey bunlar arasındaki bağlantının kurulmamasını sağlamak oluyor. Kadınları farklı kadınlık durumları üzerinden ayrıştırarak kimilerine kendilerini sömüren sistemi iyi bir şeymiş gibi gösteriyor.

Nükhet Sirman: İkiniz de imtiyaz kavramını o kadar güzel açtınız ki... Bence kavramlarımızı açmadan konuşmamamız lazım. Bu yuvarlak masa söyleşisinde kavramları açmanın ne kadar özgürleştirici ve dayanışmayı artırıcı bir şey olduğunu gördüm.

Feride Eralp: Eşitlik meselesi feminist hareket içinde yıllardır çok tartışmalı bir konu oldu. Soyut eşitlik, somut eşitlik nedir? Soyut eşitliğe karşı mı çikalım? Soyut eşitlik kavramı kadınların kadın olmaktan kaynaklanan ezilmişliklerini yok mu sayıyor? Somut eşitliğe nasıl sahip çikalım? Pozitif ayrımcılık olmalı mı, bu eşitsizliği sabitler mi yoksa çözer mi? Bunlar çok tartışmalı konular. LGBTİ+ hareketi, Pembe Hayat'ın Eşitlik Manifestosu bu alana paradigmayı değiştiren bir giriş yaptı. Eşitliği bir isim olarak değil de eşitlenmek fiili olarak kullanmak zihin açıcı bence. Çünkü böylece bir özneye işaret ediliyor; öbür türlü eşitlik sanki gökten incekmiş veya birisinin bahşettiği bir şeymiş gibi düşünülüyor. Ama eşitlenmek demenin insanı özne, fail yapan bir tarafı var. İmtiyazlara sahip olan kişinin de bu konuda yapabileceği bir şeyler olduğunu açık ediyor ve ona bir sorumluluk yüklüyor. "Sana benimle eşitlenme sorumluluğunu yüklüyorum" demiş oluyorsun.

İstanbul Sözleşmesi tartışmaları da aynı şekilde, muhalif kurumlara da muhalif erkeklere de bir sorumluluk yüklüyor aslında. Muhalif erkekleri düşünmek açısından da bize önemli bir fikir veriyor. Bu adamlar gelip bizimle yan yana “Eşitlik olsun” demesin; eşitlensin. Eşitlenmek için sorumluluk alsın ve eşitlenme sürecinin öznesi olsun. Kendi failliğinin bilincinde olmak zorunda kalsın.

Aynı durum İstanbul Sözleşmesi’ni canhıraş savunan belediyeler, kurumlar, sendikalar, odalar, sermaye, şirketler için de geçerli. İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılmaması için metinler yayımlayan farklı odakları, yaptıkları savununun sorumluluğunu almaya davet etmek gerekiyor. Her şeyi devletten beklemesinler. Mesele devletin, hükümetin İstanbul Sözleşmesi’nden imzasını çekip çekmemesine bağlı değil sadece. Bu sözleşme hayatın her alanında uygulanacak bir şeyse eğer, “Şiddetin önlenmesinin tek yolu toplumsal cinsiyet eşitliğidir” diyenlerin, bu metni ciddiye alanların, bu metinden çıkılmamasını hakikaten savunan kurumların -şirket, STK, meslek odası, belediyenin- bir sorumluluğu var demektir. Onlar da eşitlenme sürecinin bir parçası olmak ve bunun için kurumsal mekanizmalarını işletmek zorundalar.

Bence kendini muhalefette tanımlayan, muhalif gören kurumları bu sorumluluğa çağırmak gerekiyor. Belediyeyse bu, sığınak, danışma merkezi, kreş açmaya çağırmak gerekiyor. Sağlık hizmetlerinden ayrımcılık olmadan faydalanılabilecek polikliniklerin sayısını artırmaya çağırmak gerekiyor. Bütün bu mekanizmaları işletmeye, bunları işletirken temsilde eşitlik sağlamaya çağırmak için de bir araç İstanbul Sözleşmesi. Madem savundunuz, o zaman savununuza sahip çıkın demek. Bence bundan sonraki süreçte bu çok önemli. Hükümet nezdinde olan bitene daha az etkimiz olabiliyor ama en azından savunan kurumlar nezdinde bir politika aracı olarak bunu bırakmamak gerektiğini düşünüyorum.

İkinci olarak –umuyorum- İstanbul Sözleşmesi konusu bir süre geri gelmeyebilir. Ama bu, hiçbir zaman geri gelmeyeceği anlamına gelmiyor. AKP’den bir şey öğrendiysek o da şu: Önce konuları yokluyor, bir karşı çıkış geldiğinde geri çekiyor, ama birini geri çektiği anda onun yerine başka bir konu koyuyor. Mesela, TCK 103 affi. Bunun olma ihtimalini çok yüksek görüyorum. Mesela LGBTİ+ dernek kapatmaları gündem olabilir. Yani sadece İstanbul Sözleşmesi üzerinden bir saldırı gelecek diye beklemeyelim. İstanbul Sözleşmesi’nin de düşünce ufkuna dahil olan toplumsal cinsiyet alanındaki başka bir konuya dair bir saldırı da gelebilir. Bu zamana kadar böyle oldu. Nafaka konusu geri tepti, TCK 103 affi geldi. O geri tepti, İstanbul Sözleşmesi geldi. Bu konular her zaman İstanbul Sözleşmesi’nden imza çekmek kadar dramatik şeyler olmuyor. Şöyle şeyler de olabilir: sığınağa yerleşme sürecinde darp raporunu zorunlu kılmak. 6284 başvurusu için darp raporu şartı getirmek. Yasanın içerisindeki öyle bir maddeyi değiştirir ki pek çok kadının o mekanizmaya erişimini anında imkânsız kılar. Göçmen

kadınlar, trans kadınlar için, darp raporu alma koşulu daha zor olanlar için, can güvenliği tehdit altında olanlar için...

Bir yıl önce Polonya kadın grevini örgütleyen Marta Lempart ile bir söyleşi¹⁰ yapmıştık Çatlak Zemin’de. Polonya’daki kürtaj yasağına karşı eylemleri anlatmıştı. “Eylemler sonrasında yasa geri çekildikten sonra artık sağcı muhafazakârlar bizi doğrudan karşılarına almıyorlar.” demişti. Çok daha küçük manevralarla, bir yerde ufak bir şeyleri değiştirmek gibi yöntemlerle o yasağı fiilen geçirmiş oluyorlar. Aynı Türkiye’de kürtaja fiili erişimsizliğin bir çeşit yasağa dönüşmesi gibi. Ama bunu tepki çekmeyecek bir şekilde yapıyorlar. Bizde de İstanbul Sözleşmesi için güçlü bir mücadele hattı kuruldu ve sözleşmeden çekilme hamlesi geri tepti. Bunun arkasından daha göze batmayan, daha ‘kabul edilebilir’ görünen, doğrudan LGBTİ+ hareketine yönelik saldırılar gelebilir. Bunların İstanbul Sözleşmesi’ne yönelik saldırı ile bağlantısını kurarak, toplumsal muhalefeti, o güçlü tepkiyi yine arkasına alabilecek bir şekilde ilerlememiz gerekiyor diye düşünüyorum. Bu nedenle çok uyanık olmak ve sürekli örgütleniyor olmak gerekiyor.

Söyleşiye katıldığınız için hepinize çok teşekkürler.

¹ Konda Araştırma ve Danışmanlık Şirketinin Eylül 2020’de yayımladığı rapor için bkz: https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2020/09/Barometre_111_IstanbulSozlesmesi.pdf

² 1995 yılında Pekin’de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen deklarasyonun Türkçe metni için bkz: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>

³ <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/kadin-secmenler-akpden-kopuyor-5920046/>

⁴ <https://www.5harfliler.com/havle-kadin-dernegi-istanbul-sozlesmesi/>

⁵ <https://www.perspektif.online/iyi-partinin-potansiyeli-ve-secmen-profil/>

⁶ Judith Butler’ın aynı başlığı taşıyan kitabı: *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*. Türkçesi: *Bela Bedenler*, çev. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay, Pinhan Yayınları, 2014.

⁷ İngilizce Cisgender terimi Türkçeye natrans veya cis olarak çevrildi. Natrans terimi, trans olmayan kişiler için kullanılır. Sahip olduğu cinsiyet kimliği, doğumda kendisine atanan cinsiyetle örtüşen kişilere denir. Cis öneki Latince “bu taraftaki” anlamına gelmekte olup, cinsiyet kimliği bağlamında kullanımının küresel olarak popülerleşmesi son on yılda trans hakları aktivistleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Natrans terimi ise 2013 yılında kaybettiğimiz trans aktivist Aligül Arıkan tarafından Türkçe literatüre kazandırılmıştır. *LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü*’nden alınmıştır. Bkz: <https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf>

⁸ TERF kısaltması, Türkçeye trans dışlayıcı radikal feminizm olarak çevirebileceğimiz İngilizce “*trans exclusive radical feminism*” ifadesinin karşılığıdır.

⁹ Eşitlik Manifestosu’nun tam metni için bkz.:

[http://www.pembehayat.org/uploads/editor/files/ESITLIK_M_TR_WEB%20\(1\)\(1\).pdf](http://www.pembehayat.org/uploads/editor/files/ESITLIK_M_TR_WEB%20(1)(1).pdf)

¹⁰ Polonya’da İstanbul Sözleşmesi tartışmasının arka planı / Marta Lempart ile Kadın Grevi üzerine söyleşi; Feride Eralp, Filiz Karakuş, Hale Çelebi, Tuğçe Canbolat; 21 Eylül 2020. Söyleşi için bkz.: <https://www.catlakzemin.com/polonyada-istanbul-sozlesmesi-tartismasinin-arka-planı-marta-lempart-ile-kadin-grevi-uzerine-soylesi/>